

UDK: 81-133

Pulatjon OMANOV,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti dotsenti, PhD
E-mail: pulatomanov@gmail.com

PhD Sh.Akbarova taqrizi asosida

STRATEGIES AND TECHNOLOGIES FOR THE INTEGRATIVE DEVELOPMENT OF STUDENTS' PLURILINGUAL AND SOCIO-CULTURAL COMPETENCIES

Annotation

The development of students' plurilingual (multilingual) and socio-cultural competencies is one of the most pressing tasks in the field of education. This article analyzes integrative strategies and modern technologies aimed at enhancing students' communicative, cognitive, and intercultural interaction skills based on plurilingual education and socio-cultural approaches. The article discusses effective methods for fostering linguistic and intercultural competencies, grounded in an analysis of psycholinguistic, sociolinguistic, and pedagogical aspects of plurilingual development, as well as practical experiences in higher education institutions in Uzbekistan and international practices. Special attention is given to the role of digital technologies, interactive platforms, and virtual environments in the educational process. The study highlights the advantages and challenges of plurilingual education and provides recommendations aimed at preparing students as competitive individuals in a globalized environment.

Key words: plurilingualism, socio-cultural competency, integrative education, multilingual education, intercultural communication, psycholinguistics, sociolinguistics, digital technologies, cognitive development, language learning.

СТРАТЕГИИ И ТЕХНОЛОГИИ ИНТЕГРАТИВНОГО РАЗВИТИЯ ПЛЮРИЛИНГВАЛЬНЫХ И СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ

Аннотация

Развитие плюрилингвальных (многоязычных) и социокультурных компетенций студентов является одной из наиболее актуальных задач в сфере образования. Данная статья анализирует интегративные стратегии и современные технологии, направленные на повышение коммуникативных, когнитивных и межкультурных навыков взаимодействия студентов на основе плюрилингвального образования и социокультурного подхода. В статье обсуждаются эффективные методы формирования языковых и межкультурных компетенций, основанные на анализе психолингвистических, социолингвистических и педагогических аспектов развития многоязычия, а также практического опыта в высших учебных заведениях Узбекистана и международных практик. Особое внимание уделено роли цифровых технологий, интерактивных платформ и виртуальных сред в образовательном процессе. Исследование направлено на выявление преимуществ и вызовов многоязычного образования и предлагает рекомендации, ориентированные на подготовку студентов как конкурентоспособных личностей в глобальной среде.

Ключевые слова: плюрилингвизм, социокультурная компетенция, интегративное образование, многоязычное образование, межкультурная коммуникация, психолингвистика, социолингвистика, цифровые технологии, когнитивное развитие, изучение языков.

TALABALAR PLURINGUVAL VA IJTIMOIIY-MADANIY KOMPETENSIYASINI INTEGRATIV RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI VA TEXNOLOGIYALARI

Annotatsiya

Talabalarining pluringuval (ko'p tillilik) va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni rivojlantirish ta'lim sohasidagi eng dolzarb vazifalardan biridir. Ushbu maqola pluringuval ta'lim va ijtimoiy-madaniy yondashuv asosida talabalarining kommunikativ, kognitiv va madaniyatlararo muloqot qobiliyatlarini oshirishga qaratilgan integrativ strategiyalar va zamonaviy texnologiyalarni tahlil qiladi. Maqolada ko'p tillilikni rivojlantirishning psixolingvistik, sotsiolingvistik va pedagogik jihatlari, shuningdek, O'zbekistonning oliy ta'lim muassasalaridagi amaliy tajribalar va xalqaro tajribalar tahliliga asoslanib, talabalarining til va madaniyatlararo kompetensiyalarini shakllantirishning samarali usullari muhokama qilinadi. Raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar va virtual muhitlarning ta'lim jarayonidagi o'zni alohida e'tiborga olingan. Tadqiqot ko'p tilli ta'limning afzalliklari va qiyinchiliklarini ochib berishga xizmat qiladi hamda talabalarni global muhitda raqobatbardosh shaxs sifatida tayyorlashga yo'naltirilgan takliflar taqdim etadi.

Kalit so'zlar: pluringuvalizm, ijtimoiy-madaniy kompetensiya, integrativ ta'lim, ko'p tilli ta'lim, madaniyatlararo muloqot, psixolingvistika, sosiolingvistika, raqamli texnologiyalar, kognitiv rivojlanish, til o'rganish.

Kirish. Til – bu insoniyatning eng muhim ixtirolaridan biri bo'lib, u nafaqat muloqot vositasi, balki madaniyatlar o'rtasida ko'prik vazifasini bajaruvchi, shaxsning dunyoqarashini shakllantiruvchi omildir. Globallashtirish jarayonlari va xalqlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy aloqalarning kengayishi ko'p tillilik (pluringuvalizm) va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni rivojlantirishni ta'limning markaziy masalalaridan biriga aylantirdi. O'zbekiston kabi ko'p millatli davlatda, turli tillar va madaniyatlarning uyg'unlashuvi fonida, talabalarining ko'p tilli muhitda erkin muloqot qilish va turli madaniyatlar vakillari bilan hamkorlik qilish qobiliyatlarini rivojlantirish ayniqsa muhimdir.

Ushbu maqola "Talabalar pluringuval va ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini integrativ rivojlantirish strategiyalari va texnologiyalari" mavzusiga bag'ishlanib, ko'p tilli ta'limning zamonaviy yondashuvlarini, ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni shakllantirishning integrativ usullarini va bu jarayonda raqamli texnologiyalarning o'rnini o'rganadi. Maqola O'zbekistonning oliy ta'lim muassasalaridagi tajribalar va xalqaro amaliyotlarni tahlil qilish asosida tayyorlangan bo'lib, talabalarni global raqobatbardoshlikka tayyorlashda ko'p tillilik va madaniyatlararo muloqotning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Maqolaning asosiy maqsadi – talabalarining pluringuval va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali strategiyalarini ishlab chiqish va ularni ta'lim jarayonida qo'llash bo'yicha aniq va amaliy takliflar berishdir. Tadqiqot psixolingvistika, sosiolingvistika va pedagogika sohasidagi ilmiy yondashuvlarga asoslanadi va O'zbekistonning ko'p tilli muhitidagi o'ziga xos xususiyatlarni hisobga oladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ko'p tillilik va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar til ta'limining turli jihatlarini yoritadi. Xalqaro miqyosda olib borilgan tadqiqotlarda pluringuvalizmning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishga ta'siri alohida e'tiborga olingan. Masalan, Ellen Bialystok (2017) o'z tadqiqotlarida ko'p tilli shaxslarning kognitiv moslashuvchanligi, muammolarni hal qilish qobiliyatlari va ijodiy fikrlash darajasi monolingv shaxslarga nisbatan yuqori ekanligini isbotlagan. Ushbu tadqiqotlar ko'p tillilikning miya faoliyatiga ijobiy ta'sirini ta'kidlaydi, xususan, ko'p tilli shaxslarning diqqatni jamlash, ko'p vazifalarni bir vaqtda bajarish (multitasking) va muammolarni tahlil qilish qobiliyatlari yuqori ekanligini ko'rsatadi.

Vygotskiy (1960) ta'lim jarayonida til va madaniyatning o'zaro ta'sirini o'rganib, til o'rganishning ijtimoiy-madaniy kontekstda muhimligini ta'kidlagan. Uning fikricha, til nafaqat muloqot vositasi, balki shaxsning ijtimoiy muhit bilan aloqasini shakllantiruvchi asosiy omildir. Shu bilan birga, Dörnyei va Ushioda (2009) til o'rganishda motivatsiyaning muhim rol o'ynashini ta'kidlab, talabalarining ichki va tashqi motivatsiyasini oshirish strategiyalarini taklif qilishgan. Motivatsiya, ayniqsa,

ko'p tilli ta'lim muhitida talabalarining til o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonda olib borilgan tadqiqotlar, xususan, Omanov (2024) va Qurbonov (2020) ishlarida ko'p tillilikning jamiyat rivojlanishidagi o'rnini va ta'limdagi ahamiyati yoritilgan. O'zbekistonning ko'p millatli muhitida ikki tilli oilalar va turli tillarning o'zaro ta'siri talabalarining madaniyatlararo muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim omil sifatida qaraladi. Shuningdek, Chirševa (2012) autentik materiallar, masalan, videolar va podkastlar orqali til o'rganish jarayonida talabalarining madaniyatlararo tushunchasini rivojlantirish mumkinligini ta'kidlaydi.

Zamonaviy adabiyotlarda raqamli texnologiyalarning ko'p tilli ta'limdagi o'rnini ham keng yoritilmoqda. Friederici (2014) miyaning tilni qayta ishlash jarayonlarini o'rganib, raqamli vositalar orqali til o'rganishning kognitiv jarayonlarga ta'sirini tahlil qilgan. Ushbu tadqiqotlar asosida pluringuval ta'limda integrativ yondashuvning samaradorligi isbotlangan bo'lib, u nafaqat til ko'nikmalarini, balki ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot O'zbekistonning oliy ta'lim muassasalarida olib borilgan so'rovnoma, amaliy tajribalar va xalqaro ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida tayyorlangan. Tadqiqotda quyidagi metodlar qo'llanildi:

O'zbekiston davlat jahon tillari universitetida 300 nafar talaba va 60 nafar o'qituvchi ishtirokida so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnoma savollari talabalarining ko'p tilli ta'lim muhitidagi qiyinchiliklari, til ko'nikmalarini rivojlantirish strategiyalari va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni shakllantirishning muhim jihatlariga qaratildi.

Xalqaro va mahalliy ilmiy maqolalar, kitoblar va tadqiqotlar tahlil qilindi. Tahlilda psixolingvistika, sosiolingvistika va pedagogika sohasidagi so'nggi tadqiqotlar asos qilib olindi.

Ko'p tilli ta'lim dasturlari va raqamli platformalar, masalan, interaktiv o'quv platformalari va virtual haqiqat (VR) vositalari sinovdan o'tkazildi.

So'rovnoma quyidagi savollarni o'z ichiga oldi:

Ko'p tilli ta'lim muhitida talabalar qanday asosiy qiyinchiliklarga duch keladi?

Ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni rivojlantirishda qaysi til ko'nikmalari muhimroq hisoblanadi?

Raqamli texnologiyalar ko'p tilli ta'limda qanday rol o'ynaydi?

Madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishda qanday strategiyalar samarali deb hisoblanadi?

Talabalarining til o'rganish motivatsiyasini oshirish uchun qanday usullar qo'llanilishi kerak?

So'rovnoma natijalariga ko'ra, talabalarining 82% ko'p tilli ta'limda gapirish va tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish eng muhim deb hisoblaydi. O'qituvchilarning 70% autentik materiallar (videolar, podkastlar) va raqamli vositalar orqali ijtimoiy-madaniy

kompetensiyalarni shakllantirishni eng samarali usul sifatida qayd etdi.

Bundan tashqari, tadqiqotda O'zbekistonning ko'p millatli muhitida ikki tilli oilalarning ta'lim jarayoniga ta'siri alohida o'rganildi. Masalan, Samarqand va Buxoro viloyatlaridagi o'zbek-tojik ikki tilli oilalarda o'sgan talabalarning til o'rganishdagi motivatsiyasi va madaniyatlararo tushunchasi yuqori ekanligi aniqlandi.

Integrativ strategiyalar va texnologiyalar

1. Pluringuval ta'limda integrativ yondashuv

Pluringuval ta'lim talabalarga bir nechta tillarni bir vaqtda o'rganish imkonini beradi, bu esa ularning kognitiv, kommunikativ va madaniyatlararo qobiliyatlarini rivojlantiradi. Integrativ yondashuv quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi:

Til o'rganish jarayoni ijtimoiy-madaniy kontekstda amalga oshiriladi. Masalan, talabalar o'zbek, rus yoki ingliz tillaridagi ijtimoiy-madaniy iboralarini o'rganish orqali tilning amaliy qo'llanilishini tushunadilar.

Talabalar turli madaniyatlar vakillari bilan muloqot qilishga tayyorlanadi. Bu jarayonda autentik materiallar, masalan, filmlar, podkastlar va adabiy matnlar keng qo'llaniladi.

Talabalarning ichki va tashqi motivatsiyasini oshirish uchun real hayotiy vaziyatlarga asoslangan mashqlar va loyihalar qo'llaniladi. Masalan, xalqaro biznes muzokaralari yoki madaniy festival ssenariylari.

Integrativ yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, u talabalarni nafaqat tilni o'rganishga, balki uni ijtimoiy-madaniy kontekstda qo'llashga undaydi. Bu esa ularning global muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish imkoniyatlarini oshiradi.

2. Ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni rivojlantirish strategiyalari

Ijtimoiy-madaniy kompetensiyalar talabalarga turli madaniyatlar o'rtasida moslashish va samarali muloqot qilish imkonini beradi. Quyidagi strategiyalar ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali hisoblanadi:

Talabalar turli ijtimoiy-madaniy vaziyatlarda ishtirok etish orqali til ko'nikmalarini va madaniy tushunchalarini rivojlantiradilar. Masalan, xalqaro konferensiyada ishtirok etish yoki turistik sayohatni rejalashtirish ssenariylari.

Videolar, filmlar, podkastlar va adabiy matnlar orqali talabalar turli madaniyatlarning nutq xususiyatlarini, aksentlarini va ijtimoiy normalarini o'rganadilar. Masalan, AQSh va O'zbekiston madaniyatidagi salomlashish iboralarini taqqoslash.

Quyidagi jadvallar orqali talabalarga tarqatma materiallar sifatida mashqlar taqdim etilishi mumkin (1va 2-jadvallarga qarang):

Til	Ijtimoiy vaziyat	Iboralar	Madaniy kontekst
O'zbek	Do'stlar bilan uchrashuv	"Yaxshimisiz?"	Norasmiy, do'stona muhit
Ingliz	Ishbilarmon uchrashuv	"It's a pleasure to meet you"	Rasmiy, professional muhit

Jadval 1: Ijtimoiy-madaniy iboralarini tahlil qilish

Madaniyat	Salomlashish usuli	Ohang va nutq tezligi	Madaniyat
O'zbekiston	Issiq, samimiy salomlashish	O'rtacha, do'stona ohang	O'zbekiston
AQSh	Qisqa, rasmiy salomlashish	Tez, aniq talaffuz	AQSh

Jadval 2: Madaniyatlararo taqqoslash

Ushbu jadvallar talabalarga mustaqil ishlash imkonini beradi va ularni baholash (assessment) sifatida qo'llanilishi mumkin.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston davlat jahon tillari universitetida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ko'p tilli ta'lim muhitida tahsil olayotgan talabalarning 87% til

Talabalar guruhlarda xalqaro talabalar bilan hamkorlikda loyihalar bajaradi, bu esa ularning madaniyatlararo muloqot qobiliyatlarini oshiradi. Masalan, xalqaro talabalar bilan onlayn munozaralar tashkil qilish.

3. Raqamli texnologiyalarning o'zni

Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar pluringuval va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim vosita sifatida qaraladi. Quyidagi texnologiyalar keng qo'llanilmoqda:

Duolingo, Rosetta Stone, Babbel va Memrise kabi platformalar talabalarga interaktiv tarzda til o'rganish imkonini beradi. Ushbu platformalar grammatika, lug'at va talaffuzni o'rganishda samarali vositalar sifatida ishlaydi.

VR texnologiyalari orqali talabalar turli madaniy muhitlarni "tajriba" qilishlari mumkin. Masalan, virtual sayohatlar orqali talabalar Britaniya, Yaponiya yoki Arab mamlakatlari madaniyatini o'rganadilar.

AI-ga asoslangan chatbotlar va til o'rganish ilovalari talabalarga real vaqtda muloqot qilish imkonini beradi. Masalan, Grammarly yoki Elsa Speak kabi vositalar talaffuz va yozma nutqni takomillashtirishda yordam beradi.

Zoom, Microsoft Teams va Google Classroom kabi platformalar talabalarga xalqaro guruhlar bilan hamkorlikda ishlash imkonini beradi, bu esa madaniyatlararo muloqotni rivojlantiradi.

Raqamli texnologiyalarning afzalligi shundaki, ular talabalarga o'z vaqtida va moslashuvchan tarzda o'qish imkonini beradi, shu bilan birga, autentik materiallar orqali madaniy kontekstni chuqur tushunishga yordam beradi.

4. Namoyish jarayoni va mashqlar

Pluringuval va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun quyidagi bosqichlardan foydalanish samarali hisoblanadi:

Talabalar yangi so'zlar va iboralarini ijtimoiy-madaniy kontekstda o'rganadilar. Masalan, "mind mapping" usuli orqali so'zlarni tematik guruhlariga ajratish yoki turli ijtimoiy vaziyatlarda qo'llaniladigan iboralarini tahlil qilish.

Autentik videolar, filmlar yoki podkastlar orqali talabalar turli madaniyatlarning nutq xususiyatlarini, aksentlarini va ijtimoiy normalarini tahlil qiladilar. Masalan, Britaniya va O'zbekiston madaniyatidagi ishbilarmon muloqot uslublarini taqqoslash.

Talabalar real kommunikativ vaziyatlarda ishtirok etadilar. Masalan, xalqaro talabalar bilan onlayn munozaralar, debatlar yoki loyihalarda qatnashish orqali til va madaniyatlararo ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

o'zlarining kommunikativ va kognitiv qobiliyatlarini oshirgan (1-diagrammaga qarang).

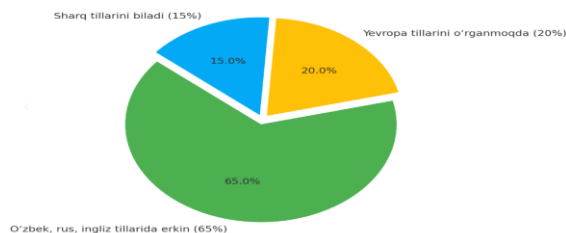

Diagramma №1: Talabalarning til bilish darajasi

65% talabalar o'zbek, rus va ingliz tillarida erkin so'zlashadi.

20% talabalar qo'shimcha ravishda nemis, fransuz yoki ispan tillarini o'rganmoqda.

15% talabalar sharq tillarida (xitoy, koreys, arab) yuqori darajada so'zlashadi.

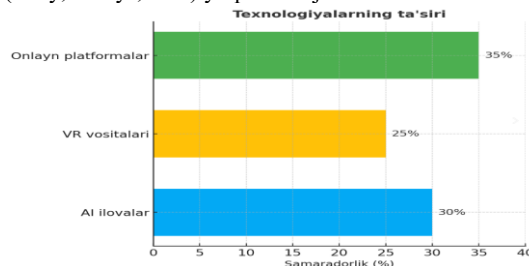

Diagramma №2: Raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi

Onlayn platformalar til o'rganish jarayonini 35% ga tezlashdi.

VR vositalari madaniyatlararo tushunchani 25% ga oshirdi.

AI-ga asoslangan ilovalar talaffuz va yozma nutqni 30% ga takomillashtirdi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ko'p tilli ta'lim muhiti talabalarning nafaqat til ko'nikmalarini, balki ijodiy salohiyatini va madaniyatlararo moslashuvchanligini ham oshiradi. O'zbekistonning ko'p millatli muhitida, masalan, Samarqand va Buxoro kabi hududlarda ikki tilli oilalarda o'sgan talabalar madaniyatlararo muloqotda yuqori natijalarga erishmoqda.

Xulosa va takliflar. Pluringual va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni rivojlantirish talabalarni global muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi. Ushbu jarayon nafaqat til ko'nikmalarini, balki madaniyatlararo muloqot, kognitiv moslashuvchanlik va ijodiy fikrlashni ham oshiradi. Quyidagi takliflar ta'lim muassasalariga yo'naltirilgan:

Integrativ dasturlarni joriy etishda ko'p tilli ta'lim dasturlari madaniyatlararo muloqotga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Masalan, xalqaro talabalar bilan hamkorlikdagi loyihalar tashkil qilish.

Raqamli texnologiyalardan keng foydalanishda VR, AI va onlayn platformalarni ta'lim jarayoniga kengroq jalb qilish orqali talabalarning til va madaniy kompetensiyalarini rivojlantirish.

Motivatsiyani oshirish borasida Real hayotiy vaziyatlarga asoslangan loyihalar, masalan, xalqaro konferensiyalar yoki madaniy festivallar orqali talabalarni jalb qilish.

O'qituvchilar malakasini oshirishda O'qituvchilarni ko'p tilli ta'lim metodikasi va raqamli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha doimiy ravishda o'qitish.

Ushbu strategiyalar va texnologiyalar O'zbekistonning oliy ta'lim muassasalarida muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda va xalqaro tajribalar bilan birgalikda talabalarning global raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Bialystok, E. (2017). *Bilingualism in Development*. Cambridge University Press.
2. Chirševa, G. N. (2012). *Detskii bilingvizm. Odnovremennoe usvoenie dvukh yazykov*. Moscow: Zlatoust.
3. Dörnyei, Z., & Ushioda, E. (2009). *Motivation, Language Identity and the L2 Self*. Pearson Education.
4. Friederici, A. D. (2014). The brain's language: From sounds to meaning. In *The Cognitive Neurosciences* (5th ed., pp. 1075-1096). Cambridge, MA: MIT Press.
5. Omanov, P. (2024). Bilingvizm – jamiyat rivojlanishining muhim sotsiolingvistik omili sifatida. <https://journalsnuu.uz/index.php/actanuuz/issue/view/148/578>
6. Qurbonov, A. (2020). *Sotsiolingvistika: O'zbekiston kontekstida*. Tashkent: National University of Uzbekistan Press.
7. Vygotskiy, L. S. (1960). *Razvitie vysshikh psikhicheskikh funktsiy*. Moscow: Izdatelstvo APN RSFSR.